

JUUKSED, NAISE UHKUSE KROON *KRUNN*¹

MEELI SEDRIK

Annotsioon. Sõnale *krunn* on esitatud eestirootsi laenuetümoloogia, mille järgi on laenamisel toimunud ebareeglipärane häälikumuutus. Ka lähtekeele ja sihtkeele tähenduse vastavus tekitab kahtlusi. Artiklis käsitletakse sõna *krunn* päritolu ja sünonüüme eesti murretes, samuti sünonüümide päritolu. Analüüsitud *krunni* sünonüümide puhul torkas silma kaks rühma, soengu tähenduse kõrval oli põhitähenduseks 1) midagi ümarat ja väikest või 2) lina-, kanepi- vms kimp, salk. Sünonüümidest esitatakse laenuetümoloogia sõnadele *nukk*, *null*, *nuul* (soomerootsi murretest), *nuut* (rootsi ja saksa keelest), *tutt* (baltisaksa murdest). *Krunn* võib olla küll eestirootsi laen, kuid allikas ei tähenda krooni, vaid ümmargust (eset).

Võtmesõnad: etümoloogia, eesti keel, eesti murded, rootsi laenud, eestirootsi laenud, soomerootsi laenud, saksa laenud, baltisaksa laenud

1. Sissejuhatus

Käsitlen artiklis sõna *krunn*, selle sünonüüme eesti murretes ja päritolu. Analüüsin etümoloogiat, mille on esitanud Sven-Erik Soosaar (2012), ja selgitan oma alternatiivset etümoloogiat, mida Soosaar (2012: 200) on oma artiklis põgusalt nimetanud.

Krunnil soenguna on tänapäeval mitu nägu: *krunn* võib olla kuklas madalamal või kõrgemal või hoopiski päris pealael, juuksed võivad olla enne patsi punutud või olla punumata, *krunn* võib olla kokku keerutatud tihedamalt või lõdvemalt. Variante on palju.

Sõna *krunn* on kasutusel kirjakeeles. Alates 2006. aasta õigekeelsussõnaraamatust (ÕS 2006: 395), sh ka 2013. aasta õigekeelsussõnaraamatus (ÕS 2013: 396) on sõna esitatud ilma märgendita, varasemal ajal aga märgendatud kõne- või argikeelseks (ÕS 1960: 307; ÕS 1976: 312; ÕS

¹ Artikkel tugineb Paul Aristele pühendatud konverentsil „Soome-ugri keeled ajas ja ruumis“ 2. II 2015 Tartus peetud ettekandele.

1999: 343). Kõnekeelsuse märgend on kasutusel ka seletavas sõnaraamatus (EKSS 2: 514).

Seda, et sõna *krunn* ei ole varem peetud päris kirjakeelseks neutraalsõnaks, võib arvata ka selle järgi, et Eesti Õppekirjanduse Keskuse 1992. aastal välja antud brošüüris „Soengukunsti ajalugu“ (Tiro, Sulbi 1992) ei ole seda sõna kordagi kasutatud. Soenguid, mis kirjelduse ja ka joonise järgi võiks nimetada krunniks, on nimetatud nt (Kreeka) sõlmeks (Tiro, Sulbi 1992: 27–28, 32) või kirjeldatud kui juukseid, mis on keeratud kõrvade juures teokujuliseks ringiks (Tiro, Sulbi 1992: 42). Sünonüümisõnastikus on krunnile tähenduses 'pea ligi kokkukeeratud juuksed' pakutud sünonüümideks sõnad *nui*, *junn*, *juuksesõlm* (Õim 1991).

Seepärast võiks kirjakeelseks moevaldkonna sõnaks pidada *krunni* alles viimastel aastakümnetel, kui kõnekeelsuse varjund on hämardunud ja võimalikud sünonüümid ei näi olevat avalikus kasutuses samavõrd aktiivsed.

Krunn on tuntud ka eesti murretes. Murretes on nii konsonantühendiga, *kr*-alguline variant: *kruún* g *kruúni* Mar Mär Hää Juu HJn, `krunni IisR, kui ka ainult *r*-iga algav variant: *ruún* g *ruúni* Lai, *runn* g *runni* Pha 'kokkukeeratud juuksed'. Eesti murrete sõnaraamatus on eraldi artikkel määrsõnana: `krunni(s) Kuu IisR Mar, `kruúni(s) Kei Juu HJn, `runni Pha, `ruúni Lai 'krunnina kokku, koos', välja on toodud ka tähendus 'keerdu(s)'. Lisaks on murdesõnaraamatus liitsõna *kruúnisaba* Hag 'siga'. Kokkuvõtlikult võib öelda, et tüvi on levinud hajusalt põhjaeesti murrete alal, eeskätt lääne- ja keskmurdes. (EMS III,15: 878)

2. Etümoloogia

Sven-Erik Soosaar (2012) on esitanud sõna *krunn* etümoloogia ja tema koostatud on ka eesti etümoloogiasõnaraamatu artikkel (EES: 184). Selle seletuse järgi on sõna pärit eestirootsi murretest, laenuallikaks *krún* 1) 'krona [kroon]'; 2) 'tuppkam [kukehari]'. Ebareeglipärane on laenamisele pika vokaali asendamine lühikese vokaaliga, selle põhjuseks on Soosaare arvates võinud olla sõna naljatlev stiil ja mõjutada on võinud sõna *junn*. Etümoloogiasõnaraamatus (EES: 184) on etümoloogia märgitud kaheldavana.

Oma seisukoha tõenduseks on Soosaar nimetanud sõna *krunn* levikut eesti murretes eestirootsi asuala naabruses. Esimest korda on sõna

kirjalikult teada (Soosaare järgi) aastast 1936 Enn Vaiguri näidendist „Potilill ja karusammal“ (Vaigur 1936). Näidendi autor on sündinud eestirootsi asustusega Harju-Madise kihelkonnas, mis on Soosaare hinnangul omakorda tõenduseks võimalikule eestirootsi päritolule. (Soosaar 2012: 195–196)

Tähenduste 'kroon' ja 'krunn, soeng' seostamise näidetena nimetab Soosaar (2012: 199) soome sõnu: *nuttura* 'knottrighet; uppbundet hår i form af krona; martofva; flockull [kühmulisus; kroonikujuliselt kinni-seotud juuksed; haigus inimestel ja hobustel, mille puhul juuksed, karvad tokerduvad (lähevad sassi); kraasitud vill]' ja Hirvensalo murdesõna *kruunuletti*: „*Ens letitettii semmone ruunuletti*, pään ympäri kiedottu palmikko“ (SMS VIII: 484).

Ebareeglipärast häälikumuutust seletatakse sageli afektiivsusega. Soosaare etümoloogia puhul ei veennud mind aga tähenduse pool ja argumentid. Selle info põhjal, mis on olemas soome murrete sõnaraamatus, võiks arvata, et tegemist ei ole krunniga, sest ümber pea mähitud-põimitud patsi tavapäraselt eesti keeles nii ei nimetata. Küll aga on eesti murretes sõnal *kroon* peaehte, võimusümboli jms tähenduse kõrval ka tähendus 'pärg, vanik' (EMS III,15: 867) ning samamoodi on soome murdesõnal *kruunu* pärja tähendus: „1. päänkoristeena. a. morsiamen häissään käyt-tämä, myrtein, tinapaperein, paperikukin tms. koristeltu päässä pidettävä kehikko, morsiuskruunu [---] b. seppelle, kranssi c. hallitsijan, aatelisen tms. (vallan symbolina) käyttämä jalokivin, helmin, sakaroin tms. koris-teltu (jalo)metallinen päänkoriste [---]“ (SMS VIII: 483). See tähendus on samuti nii eesti kui ka soome keeles laenuandjaks olnud rootsi keele sõnal *krona*. Krooni kui valitseja võimutähise ja ülekantuna ka trooni, kuningavõimu tähenduse kõrval on ühe tähendusena Rootsi akadeemilises sõnaraamatus (SAOB, s. v. *krona*, 3) antud „om krans av metall l. blommor o. d. som användes för att smycka ngns huvud [metallist või lilledest vms pärg kellegi pea kaunistamiseks]“. Just selle, pärja tähendusega seoksin mina nimetatud soome liitsõna *kruunuletti*, pats nagu pärg ümber pea.

Soosaare artiklis on nimetatud ka minu pakutud alternatiivne etümoloogia, mille järgi oleks laenuallikas eestirootsi *rundær, runnan, runn, runna; runt* (Soosaar 2012: 200). Sellest võimalusest oli juttu põgusa mõttevahetuse käigus etümoloogilise sõnaraamatu artiklit arutades. Lähemalt sellest etümoloogiast allpool.

Otsustasin vaadata, kuidas eesti murretes sellist soengut veel nimetatakse ja mis võiks olla alus, mille järgi on sellise soengu nimetused saadud.

3. Krunni ajaloost

Krunn kui soeng on maailmas kaua aega tuntud, selline juuste seadmise viis on teada juba Kreekast ja seda on nimetatud sõlmeks (Tiro, Sulbi 1992: 27–28).

Eesti kommetest saab ettekujutuse Ilmari Mannineni (1927: 13–32) raamatu „Eesti rahvariiete ajalugu“ peatükist „Naiste juuksehood“, kus antakse ülevaade ajalooallikates kirjeldatud tavadest, millal ja kus juuksed maha lõigati või neid piirati, millised olid juustega seotud uskumused jms. Manninen kirjutab, et näiteks XVII sajandil oli juuste piiramine (pügamine) moes nii Põhja- kui ka Lõuna-Eestis, XVIII sajandi lõpul oli aga juuste lahtiselt kandmine üsna laialt levinud. Lahtisi juukseid kanti eriti pühapäevarietusega, tööd tehes aga lahtised pikad juuksed segasid. „Sellepärast tehti neist kaks patsi, mis keerati ümber pea rõngaks või rulliti kurniks pealaele. Või seoti juuksed vähemalt kuklast paelakesega kinni ja jäeti otsad ripnema“. (Manninen 1927: 23–24)

Manninen kirjutab palmikute ümber pea keerutamise, krunnist ja vabalt rippuvatest patsidest. Krunni kohta kasutab ta ainult nimetust *nui* ehk *kurn*, ka *tutt*. Tema kirjelduse järgi on selline mood seotud peakattega, põhja pool sai see üldisemaks ühenduses pottmütsiga, samuti kanti juukse- nua paiguti tanuga. Pottmüts seda tingimata ei nõudnud, sellega kanti ka palju lahtisi juukseid. Tsiteerin: „Nii kirjutatakse Mihklist: vanemal ajal kandsid naised nagu neiudki juukseid lahtiselt, hiljemini tehti patsid pea ümber; aastat 30–40 tagasi hakati aga juukseid kesk pealage nua keerama. Seega siis kolmesugune soeng lühikese aja kestel!“ (Manninen 1927: 24–31)

Kui teha arvutus Mannineni raamatu ilmumisaasta järgi (kirja oli Manninen saanud ilmselt varem), siis krunnisoeng võis selle kirja järgi kasutusele tulla XIX sajandi lõpus, 1880.–1890. aastatel.

Pildid Mannineni (1927: 30–31) raamatust näitavad, kuidas krunni tehti, samuti selgub, et enamasti kaeti krunn rahvariiete kandmisel peakattega. See tekitab küsimuse, kas oleks vaja krunni naljatlevalt võrrelda krooniga, kui niimoodi kokku seatud juuksed ei olnud näitamiseks.

4. Sünonüümid

Järgmisena käsitlem lähemalt *krunni* sünonüüme, et välja selgitada, kas nimetustel on ühiseid nimetamisaluseid.

Samatähenduslike murdesõnade leidmiseks tegin päringu „Väikese murdesõnastiku“ (VMS) internetiversioonis, otsides sõna *krunn* sõnade tähenduste hulgast. VMSis ei ole palju tähendusi antud, sageli on antud hoopis kõrvalisem, erandlik tähendus, mitte põhitähendus. Seepärast vaatasin lisaks Andrus Saareste mõistelisest sõnaraamatust peatükki „Juuksed“ (EKMS 1: 767–772) ja noppisin sealt välja *krunni* tähistavad sõnad. Peale selle tuli töö käigus murdematerjalidega töötades välja veel paar sünonüümi. Kindlasti ei ole see *krunni* nimetuste loend ammendav:

antskuppel, junn, krunn, kränk, kukens, kuna, kurn, käru, nui, nuhi, nukk, null, nunn, nuul, nuut, nuutra, tutt.

Mõistelise sõnaraamatu puhul hakkas silma, et sõna *krunn* selles sõnaraamatus soenguna registreeritud ei ole, küll aga on olemas tüvi peatükis „Keerd“: *kruss* (russ), -i e. *krutt*, -i .. e. *kruts*, -u .. e. *krups*, -u .. e. *krüks*, -u .. e. *krunn*, -i (Ris) e. (*k*)*ruuks*, -u .. 'keerd liiga pinevaks keerutatud lõngal v nõöril': *lõng tõmbas krutti e. krunni*; peatükis „Keerduma“ on ühend *krunni tõmbama* (EKMS 1: 1122, 1124).

Kui siia kõrvale võtta murdesõnaraamatu näited adverbiaalse kasutuse kohta ja liitsõna *krunnsaba*, tuleb samuti välja tähendus 'keerudus, krussis' (EMS III,15: 878).

Soosaare (2012: 195–196) nimetatud teadaolev kirjalik esmamaining 1936. aastast on just *keeru*, *krussi* tähenduses (Vaigur 1936: 14):

Lonni [suviline]:

Sina, Anne, oled vana inimene, aga meie oleme moodsad töölised.

Anne [taluteenija]:

Moodsad? Ma su moodsust tean! Turgib kõrvalehte kurinad ja põletab juuksed **krunni**², see oo siis moodne. ..

Sünonüümide tähendusi analüüsid on näha, et soengunimetus ei ole sõnadel enamasti põhitähendus. Silma torkab kaks põhilist rühma, kus juuksekrunni tähenduse kõrval on

² Minu esiletõst.

1) millegi väikse ja ümara tähendus:

junn¹ 'väike lühike jäme ese v olevus'

a. 'jupp, pundar, pabul' || 'teatud soeng'

b. 'kidur, okslik puu'

c. 'väike ajutine heinahunnik'

d. 'väikesekasvuline (jässakas) inimene v loom' (EMS II,6: 191)

kurn⁵, -i 'juuksekrunn'

kurn³, -i 1. 'mäng; puust kera, ketas', 2. 'vurrkann'

kurn⁴, -i 'hunnik, kuhi' (EMS IV,16: 92)

kuna¹ 'ümar, kerakujuline asi, ese'

a. 'labida kark'

b. 'juuksekrunn'

c. 'kartulimari'

d. 'puumuna'

e. 'vurrkann'

f. 'muhk' (EMS IV,16: 28)

nuhi

1. 'nui, tambits'

2. 'juuksekrunn' (EMSUKA)

nui 'löömise, tampimise riist; pint, koot; margapuu; koonlapuu; seinakella pomm; juuksekrunn; vurrkann; klomp, kamakas, tomp' (EMSUKA)

nunn 1. 'väike, ümmargune asi',

2. a. 'junn, väljaheitepabul', b. 'männikäbi', c. 'õunapabul', d. lstk 'kartul'

3. lstk 'poisikese, isaslooma munand'

4. 'juuksekrunn' || 'kähardatud juukselokk'

5. 'väike hunnik'

6. 'klimp; väikelapse jaoks suus valmis näritud pudi' (EMSUKA)

2) (lina)salgu, kimbu tähendus:

käru⁵ Käi a. 'linahakk põllul', b. 'juuksekrunn' (EMS IV,18: 521)

nukk a. 'juuksekrunn', b. 'linanuust, punti keeratud soetud linapeod' (EMSUKA)

nuut a. 'lina- v kanepisõõre (v sõõrded) v -viht kokku keeratult'; b. 'juuksekrunn'; c. 'muu kokkukeeratud tuust, nutsak, tomp' (EMSUKA)

Samalaadseid paralleele nimetustes võib leida ka teistest keeltest. Nii võib arvata, et ingliskeelsel nimetusel (*plaited*) *bun* 'kukkel; juuksekrunn'

(Saagpakk 1992: 341; Veldi 2002: 288) on ühisjooneks alltähendustel samuti ümar kaju. Vihu või kimbu tähendus on soengunimetuse kõrval ka nt soome ja vene keeles. Soome keeles on *sykerö* 'pellavapalmikko; nutturalle kiedottu hiuspalmikko [linapalmik; krunni keeratud juuksepatš]' (SSA 3: 229, s. v. *sykkyrä*). Vene keeles *нык* (kõnek) 'kimp, vihk, kubu; patakas, pahmakas; sületäis, kaenlatäis; peotäis; tuust, kahl' [---] ~ *волос* (1) 'juuksepahmakas, -kahl', (2) 'juuksekrunn'; *нычок* 1. deminutiiv, vt *нык*; 2. 'kimp, kahl'; 3. '(juukse)krunn' (VES: 350, 356).

5. Sünonüümide laenuetümolooiaid

Sünonüüme lähemalt uurides hakkas silma mitu laenatud nimetust.

nukk, g *nugi*, *nugu* Jõe Kuu a. 'kuklasse keeratud soeng'; b. 'linanuust, punti keeratud soetud linapeod'

nii`kaua`käüdi`lediss`hiustega, nii`kaua`kui`lieriss`käüdi. ja`kui`sai`lierist`lahti, siis`hagati`nugiss`pidämä. Ma`igä`pidäsin`omal`siis,`punusin`letti`ja`siis`ledid`jälle`kieräsin`nukki. siis`jäi`niisugune`suur`nukk`kohe`siie`kuklasse`Kuu` (EMSUKA)

Linapeo tähenduses leiab sellele sõnale vasteid rootsi keelest, soomerootsi murretes nt *knokk*, *knöck* 'knippa lin best. av tio hässlor [10 peost koosnev linavihk]', *nokko* 'bunt hampa, hampdocka [kanepikimp, kanepiviht]' (OFSF, s.v. *knock*), rootsi murretes *knock* 'hopvriden bunt l. knippa av lin [kokkukeeratud linakimp või -vihk]' (SAOB). Rootsi keelde võib sõna olla SAOB järgi laenatud (alam)saksa keelest, vrd alamsaksa *knucke*, *knocke* „ein zusammengedrehtes Gebündel Flachs etc. [kokkukeeratud linakimp jms]“ (Schiller, Lübben 1875–1881: 550), saksa *Knocke* '„ein bund gehechelten flachses, zopfartig zusammengedreht, in kolbiger form [kimp soetud linu, patsina nuiakujuliselt kokkukeeratud]', murdes ka *Knuck* (DWB). Krunni tähenduses on aga soomerootsi murretes *knokka*, *knokån* ', *knoka*, *knåkan*, *knoko* 'hårknut [krunn]' (OFSF, s.v. *knåke*, *knåka* s. 2). Eesti murretes on teateid linapeo ja soengu tähenduse kohta ainult Jõelähtme ja Kuusalu kihelkonnast, nii on tõenäolisem laenuallikas soomerootsi murded.

null, g *nulli* Jõh Kad 'juuksekrunn, ringikujuliselt kuklale kinnitatud juuksepatš'

a pera `lieri siis `tehti null taha. noh `juuksed `kammiti ülä-pia ja siis `võeti tagand pihu `sisse ja siis akketi siis `kierama `enne pune vähä sie punt ja siis `kiereti `kukla `päälä. siis `pandi `juukse `nõeludega `kinni ja. sie `üäldi siis null. vanul inimistel õlivad ka `juuksed `nullis Jõh

tüdruk teeb juuksed nul`li; vahest tehti nul`l üstku kaheksa nummer Kad (EMSUKA)

Sõna on laenatud rootsi murretest, soomerootsi *hå:rknoll*, *hø:rknoll* 'knut av uppsatt hår [ülespandud juustest sõlm]' (OFSF, s. v. *hår*), vrd rootsi murrete *knoll* 'knöl, upphöjning [muhk, kühm]' (SAOB), 'fnurra el. ojämnhet på garn o.d. [segadus, ebatasasus lõngal vms]' (OFSF, s. v. *knorl*, 2), 'knöl, upphöjning (ish. i änden av ngt); upphöjning l. knut på garn [muhk, kühm, kõrgem koht (millegi otsas); sõlm lõngal]' (Vendell 1904–1907: 461). *o ~ u* vaheldust esineb kirderannikumurretes sõnuti (Must 1987: 115). Sama nähtus on tuntud ka keskmurdealal, kus lisaks on häälikumuutus *o > u* kaasa haaranud uuemad laensõnad (Must, Univere 2002: 115–116).

nuul, g *nuuli* VN_g 'juuksekrunn'

`nuuli oli sie mida sie `kiereti se `ümmarguine `siie. `juustest kui letti `pandi. `nuulit taga. igal ühel oli `nuulit taga VN_g (EMSUKA)

Rootsi keele akadeemilises sõnaraamatus (SAOB) on sõna *knula*, *knul* 'knöl; bula; förhårdnad i huden; valk; äv.: puckel [muhk, kühm; paksend nahal, mõhn; ka küür]' märgendatud kui vananenu ja samas artiklis esitatud omadussõna *knulig*, *knulot* 'knölig [muhklik]' on märgitud soomerootsi murdes levinuks. Nimisõna leiab tõepoolest rootsi keele idamurretest: eestirootsi murretest, *knul* 'knöl [muhk, kühm; käsñ]' (Vendell 1904–1907: 464), ja soomerootsi murretest, *knu:!ω*, *knöul* 'knöl, bula; puckel hos puckelryggig; liten brant upphöjning på väg [muhk, kühm; küür küürakal; väike järsk kõrgendik teel]' (OFSF, s. v. *knula*). Võib arvata, et Viru-Nigulas on olnud tihedad kontaktid soomerootslastega Soome lõunarannikul ja sealt on sõna ka laenatud.

nuut, g *nuudi* Vai Jäm Ans Khk Mus Kaa Krj Pha VII Jaa Pöi Vig Tõs PJg Ris Plt Plv 'lina- või kanepisõõre (või -sõõrded) või -viht kokkukeeratult; juuksekrunn; muu kokkukeeratud tuust, nutsak, tomp'

'sõlme seotud, kokku keeratult' *Naised käivad rätikud nuutis ümber pee. Vanasti keisid emased kuu[e]ännad olid nuutis Kaa*

'lina sõõre (*resp.* mitu sõõret) missele on keerd pääle keeratud ja kokku lastud tõmbuda; siis ots nuudi aasast läbi tõmmatud, et laiail ei laguneks' Krj

linad keerdasse kohe `nuuti, kui soetasse. nuut `väetse laba `peale. [voki laba peale] `kierame linad `nuuti Muh

'nuutis 'peas oleva rätiku kohta, mis tagant on kinni seotud' *ta käib ikka rätik `nuutis peas, see ta mood Pöi*

juused `nuutis. pikad `juused, keerutat ää, `pöörad `rul'li, `öetasse juused `nuutis PJg

'teat. soeng, kus juuksed on taha kõvaks ja väikseks „junniks“ kokku keeratud. Tavaline talunaiste soeng. „Nuuti“ keeratuid juukseid ei tehta enne palmikuks, vaid keeratakse lahtised juuksed' Plv (EMSUKA)

Õigekeelsussõnaraamatus (ÕS 2013) on artiklis *nuut* piitsa tähenduse kõrval nimetatud murdemärgendiga 'nuust, punt' ja kirjakeele seletavas sõnaraamatus (EKSS 3: 718–719) on sõnaartiklis *nuut*² teise tähendusena nimetatud samuti murdemärgendiga 'nuust, punt, kimp' ja selle all ka liitsõna *juuksenuut*.

Julius Mägiste on linapeo tähenduse 'zusammengedrehter (knutenartiger?) Flachszipf, -bündel [kokkukeeratud (nuudisarnane?) linapeo]' kui küsimärgiga piltliku murdetähenduse esitanud artiklis II *nuut* 'Knute, Peitsche (dicke, mit einem kurzen Stiel) [nuut, piits (jäm, lühikese käepidemega)]', kus käsitletav tüvi on arvatud laenatuks vene või saksa keelest (EEW VI: 1755). Piitsa tähenduses on sama päritolu esitatud ka uuemas etümoloogiasõnaraamatus (EES: 323).

Siingi tasub aga vaadata rohkem saksa ja rootsi keele poole: vrd rootsi *knut* 'sõlm', *hårknut* 'krunn' (SAOB); saksa *Knoten* 'sõlm', *Haarknoten* 'krunn' (DWB; Kibbermann jt 2007: 668).

Sõlme tähendusele osutavad ka muud kasutusnäited, mis on koondatud alltähenduse 'muu kokkukeeratud tuust, nutsak, tomp' alla.

'nuudis; punti keeratud' *rätik* *on* `nuutis pees Ans

obuste ännad olid `nuuti `siutud Khk

Ta oli nii vihane, ruusikud olid nuutis .. VII

nuutis rätik 'kukla taha seotud rätik' Pöi (EMSUKA)

Sõna on levinud eeskätt Lääne-Eestis, eriti Saaremaal. Sama tüvi on tuntud ka Hiiumaal, vrd *nuutlina*, *nuutislina* 'kõvaks tärgeldatud, tanutaoliselt kantav pearätik naistel kirikus, ka pruuttüdrukutel' (VMS; EMSUKA). Juuksekrundi tähenduses on aga *nuut* kirja pandud ka Vaivarast, Põltsamaalt ja Põlvast. Sõna leviku järgi võib arvata, et laenuallikaks on olnud eeskätt rootsi keel. Saksa laenu puhul võib muutust *o > u* olla mõjutanud *nuut* 'piits', on ju krundi nimetatud murretes ka nuiaks.

nuutra Võn V, *nuutri* Kam 'kapsa juurehaigus; juuksekrunn'

'kapsa juurehaigus' *kapstil* `nuutra' *all, juure nigu tombi* 'omma all Kan

'juuksesoeng, juuks keerutatakse, mässitakse kuklasse kerasse ja kinnit. nõeltega' *ku pikk hiuss om käänä* 'üles nigu hiire pesä' *nuutrahe*, *nuutra* 'kukro takah (niisama käänatatakse kuklasse „nuutrasse“) Röp (EMSUKA)

Kirjakeeles on sõna kasutusel aianduse ja botaanika terminina: *nuuter*, *g nuutri* 1. 'ristõieliste, eriti kapsa seenhaigus, mis avaldub lagunevate mügaratena taimede juurtel', 2. 'perekond limaseeni (*Plasmodiophora*)' (EKSS 3: 719).

Tüve päritolu (kapsajuurehaiguse tähenduses) on Julius Mägiste oma etümoloogilises sõnaraamatus jätnud märkimata (EEW VI: 1756, s. v. *nuuter*). Eino Koponen (1998: 135) peab sõna päritolu samuti tundmatuks. Osmo Nikkilä (1988: 15) on aga tüvele esitanud skandinaavia etümoloogia, vrd vanapõhja *hnútr* 'Geschwulst, Beule [kasvaja, muhk]', *hnúta* 'Verdickung an der Bruchstelle eines Knochens [paksend luu murdumiskohal]', aga vrd ka vanapõhja *knútr* 'Knoten [sõlm]', mida ta on pidanud soome sõna *nuttura* '(juukse)krunn' lähteallikaks.

tutt, *g tuti* Jõh Tõs 'teatud soeng'

Tuti tavapärasem, kirjakeelne tähendus on 1. 'omaette hoidev (v kokkuseotud) juuksesalk; (püstine) salk, kahl, tort (karvu, rohtu vms)'.
'

2. (kaunistavate moodustiste kohta). a. 'hrl (villasest) lõngast tups (ümara kujuga v. rippuvate narmastega)'. b. 'lehv'. (EKSS 5: 991–992). Murretes on sõnal aga teatud soengu, juuksekrundi tähendus.

'friseur' `juukse tutt ehk kier. pane oma `juukset tutti. menel on suur purakkas taka Jõh

'teat. soeng, mida Tõstamaal kandsid abielus naised ja ka vallalised tüdrukud' nas `tel olid tutid piäs. kui ma laps oli, kõik naesed käisid tutidega kirikus. juuksed keerati pealaele krunni ja sinna seoti laiem pael ümber. pian rätiku koonu `alla `kinni siduma, mud`u seisa tut`t piäs. kui tüdrukul laps oli, sellele `tehti kua tut`t pähä, mud`u lubatud mette kiriku `minnä. paelaga ruitti kõvasti kõvadas. pidi olema suurem pearätik, ulatus üle selle juukse tuti, nad ikke enamiste `valgetega köisid. ta [= rätik] pidi ikke suur olema, et kael ei `paistnud ja ots ka `kinni oli Tõs

`öoti `Tõstama tut`t, `juustest tut`t, kui tanu ei oln piäs [tõstlastest abielunaistel olid juuksed tutina pealaele üles pandud] Tõs (EMSUKA)

Sellele nimetusele on viidanud oma rahvariideraamatus ka Ilmar Manninen (1927: 30) seoses Audru ja Tõstamaa kihelkonnaga.

Etümoloogiasõnaraamatu (EES: 558) järgi on tavapärase, kirjakeele tähendusega tüvi kaheldav alamsaksa laen, < alamsaksa *tot* 'pulst, karvatuust', kuid tüve on peetud ka rootsi laenuks ja on arvatud, et tegemist võib olla häälikuliselt ajendatud (oma)tüvega. Mägiste on oma etümoloogilises sõnaraamatus samuti nimetanud need kolm päritoluvõimalust: eesti deskriptiiv, laenuallikana rootsi murded või ? keskalamsaksa keel.

Juuksekrundi tähenduses on laenuallikas saksa keel, tõenäoliselt baltisaksa keel. Saksa-eesti sõnaraamatust leiab murdemärgendiga sõna *Dutt* '(juukse)krunn' (Kibbermann jt 2007: 283). Just Pärnus (vrd Tõstamaa) kõneldud baltisaksa keele vaste *Duttchen* 'Haarknoten' leiame Erich Kobolti sõnaraamatust, samas on viidatud ka Lüneburgi varianstile *Dutt*, *Dutten* 'Haarknoten, Klumpen, Knäuel' (Kobolt 1990: 92). Sõna on registreeritud ka nt idapreisi alalt: *Dutt* 'Haarknoten' (Betcke 1924: 24).

Vendade Grimmide sõnaraamatus on sõnal *Dutte* rinnanibu ja rinna, ümara korratu kuhja ning toru tähenduse kõrval 2. tähendusena nimetatud 'papierdutte, ein trichter- oder keilförmig gedrehtes, aber auch platt zusammen gelegtes, unten zugespitztes papier, um trockne, aus einzelnen stückchen bestehende sachen z. b. gewürz hinein zu thun [paberituutu,

lehtri- või kiilukujuliselt keeratud või lamedalt kokku pandud, nt vürtside jaoks]’. Selle all on nimetatud piltlikus kasutuses: „in Holstein tragen die mädchen das haar im nacken zum kopf hinauf in eine dute auf einen gespitzten berg zusammengedreht unter einer deshalb hochstehenden mütze“ [Holsteinis kannavad tüdrukud juukseid kuklas teravatipuliseks kuhjaks kokkukeerutatuna peakatte all, mis seisab juuste abil püsti] (DWB).

Saksa sõna esinemine juuksekrundi tähenduses on märgitud saksa keele etümoloogilistes sõnaraamatutes XX sajandil ja saksa keeles on sõna pärit alamsaksa keelest, *Dutt* ’Klumpen, Haufen, Knäuel, Knoten, geflochtener oder gedrehter Haarknoten [kamakas, tomp, hunnik, kera, sõlm, punutud või keerutatud juuksekrunn]’; kaugem päritolu on teadmata (Kluge 2002: 224; EWD: 257).

6. *Krunni* uus etümoloogia

On aeg tagasi tulla sõna *krunn* päritolu juurde, millest kogu eelnev käsitlus alguse sai.

Krunni on Mägiste oma etümoloogilises sõnaraamatus küll nimetanud, aga selle päritolu on jäänud avamata (EEW III: 999). Ferdinand Johann Wiedemanni sõnaraamatus leiduva sõna häälikuliselt ja ka tähenduselt lähedase sõna *kroññ* G. *kroñni* (S), davon *kroñhis* ’zusammengekauert [kägarasse, kerra tõmbununa]’ (Wiedemann 1973/1893: 392) kohta on Mägiste märkinud, et tegemist on etümoloogiliselt ebaselge onomato-poetilise sõnaga, mis võib olla afektiiv-deminutiivne variant sõnadest *kronks*, *krõnks* (EEW III: 995). Neid sõnu käsitleb Mägiste koos artiklis *krõnks* (lisaks ka *kränks*) ja peab neid eesti-liivi deskriptiivtüveks (EEW III: 1006). Hilisemates murdesõnaraamatutes (EKMS; VMS; EMS) sõna *kronn* ei leia. Sõnale *krunn* on seni esitanud etümoloogia Sven-Erik Soosaar (2012), selle järgi on sõna eestirootsi laen.

Paul Ariste (1933: 66) magistritööst eestirootsi laenude kohta leiab küll kaks eestirootsi murretest laenatud sõna *krunn*: I *krunn*, *kronn* ’kivine madalik meres’, < eestirootsi *grunn*, *gronn* ja II *krunn* ’kaldale aetud jäätükk’, < eestirootsi *gruñd*, *gronne*. Samad sõnad leiab ka eesti murrete sõnaraamatust (EMS III: 878, s. v. *krunn*¹) tähendusega ’ajujää kuhjatis’, levikuks Kuu VNg. *Krunni* sünonüüme kõrvutades võiks tähenduse poolelt sobida kõrgem koht, kuhi, kuid keerutamise, krussi pool

jääb sel juhul märkimata, aga krunni puhul tundub see oluline, ehk isegi esmane tähendus. Seepärast ei saa Ariste nimetatud sõnu lähteallikana arvestada.

Ka minu pakutud etümoloogia puhul on allikaks eestirootsi murded: *rundär, runnan, runn, runna, runt*, adj. (Freudenthal, Vendell 1886: 176), *ron̄, runnt* adj. 'rund [ümmargune, ümar]' (Danell 1951: 331).

Eestirootsi murretest on mul praegu kasutada olnud allikate järgi sõna teada ainult adjektiivina. Kasutada olen saanud Axel Olof Freudenthali ja Herman Albert Vendelli (1886), Herman Vendelli (1904–1907), Gideon Danelli (1951) ja Fridolf Isbergi (1970–1971) sõnaraamatuid. Kasutamata allikas on praegu Nils Tiberigi sedelsõnaraamat Uppsalas.

Soomerootsi murrete allikates (Vendell 1904–1907; Wessman 1925–1932, 1939, 1954) ei ole sõna *rund* iseseisva sõnartiklina, küll on tüvi sage liitsõna osana. Uuem soomerootsi sõnaraamat (OFSF) ei ole ilmunisega veel sinnamaale jõudnud.

Soosaar nimetab puuduseks asjaolu, et soengunimetusena ei ole sellest sõnast teateid ja et eestirootsi murretes on sõna adjektiiv, eesti keeles aga noomen.

Rootsi kirjakeeles on sõna *rund* kasutusel nii noomeni kui ka adjektiivina. Eesti-rootsi sõnaraamatus (RES: 859) on omadussõna tähenduste 'ümmargune, ümar' kõrval nimisõna tähendustena 'ring, sõõr, tiir; võlv'. Suures rootsi keele sõnaraamatus (SSOB: 1003) on *rund* nimisõnana 'företeelse som har formen av en rundad yta vanl. ett klot [nähtus, millel on ümara pealispinnaga kuju, tavaliselt kera]'. Rootsi akadeemilisest sõnaraamatus (SAOB) on nimisõna *rund* tähendused nt 1) '.. linje l. figur l. yta l. föremål med rund l. rundad form; .. rund l. rundad krökning l. böjning l. buktning l. välvning .. [ümara kuju, joone v pealispinnaga ese; ümar käänak, keerd, kaar, võlv]', 2) '.. cirkel- l. kretsformig rörelsebana; rörelse l. förflyttning l. färd omkring ngt l. i en cirkel- l. kretsformig bana l. ett varv, kretsformigt om lopp, varv; runda [ringikujuline liikumisrada]', 3) (i fackspr.) 'om den spiralvridna formen hos tvinnat garn, rundning, tvinn .. [(terminina) spiraalikujuline keerd korrutatud lõngal, kaar]', 4) '.. om området l. trakten l. omgivningarna runtomkring ngn l. ngt, omkrets .. [ümbrus]'

Siin hakkab nimisõna juures silma terminina märgendatud kolmas tähendus korrutatud lõnga puhul, sest sellega on seotud ka murretes üleskirjutatud tähendus Saarestel, 'keerd liiga pinevaks keerutatud lõngal

v nõõril' (EKMS 1: 1122). Sama kõrvaltähendus on ka sünonüümi *null* rootsi murrete vastetel (vt eespool).

Soengu tähendus on eespool etümologiseeritud sünonüümidel juba laenuandjakeeles sõnadel *nukk*, *null*, *nuut* ja *tutt* ning soengu tähendust laenuandjakeeles ei ole (minule) teada sõnadel *nuul* ja *nuutra*.

Tõenäolisel eestirootsi allikal sõna algul konsonantühendit ei ole, aga sõnaalguline konsonantühend võib laenamisel lisanduda hüperkorrektsusest. Selliseid näiteid leidub murretes, nt *riiv*, < baltisaksa *Riegel*, eesti murretes ka *kriiv*, *triiv*; *rull*, < alamsaksa *rulle*, eesti murretes ka *trull* (EES: 428, 438; EMSUKA). Valter Tauli (1956: 197–198) on märkinud, et hüperkorrektsuse näitena võib murretes eriti sageli leida sõnaalgulist konsonantühendit, nt *kraadigu* 'raadio', *krematismus* 'reumatism', *puukront*. Keskmurdealal on kodunenud konsonantühendiga algavate sõnade eeskujul lisatud klusiil ka paljudesse teistesse, algselt liikvidaalgulistesse sõnadesse, nt *kribikondid*, [akna] *kruut*, *krehvid* ~ *trehv* ~ *rehv* (< alamsaksa *rehv*), [silgu] *krapped* (Must, Univere 2002: 26–27). EMSUKA andmetel on sõnaalgulise konsonantühendita variandid kirja pandud Saaremaalt Püha kihelkonnast ja Laiuselt.

Sama rootsi päritolu tüvi on laenatud eesti keelde kujul *runn* Khk Mus Kaa Pha VII Muh Hls Krk 1. 'väike, ümar asi; lihav, paks olend'; 2. 'koorega keedetud kartul', *runnak(as)* Jäm Kaa Krj Pha VII Pöi Muh Emm Han Krk 1. 'koorega keedetud kartul', 2. 'väike, ümar asi; paks, jässakas [Hls Krk] [olend]', *runnilt* Khk 'koorega', *runnis* Khk Kaa 'pungis, pruntis; jässakas, paks' ja liitsõnas *runntuhlis* Sa Muh Rei 'koorega keedetud kartul' jm (EMSUKA). Tegemist on laentüvega, laenuallikad võib leida rootsi ja saksa keelest. Evi Juhkam (1993: 10–11, 1998: 70, 2000: 63) on käsitlenud sõna kartuli tähenduses ja pidanud seda eestirootsi laenuks, < eestirootsi *ron tuflar* 'oskalad potatis [koorimata kartul]', *ronD* Ruhnu, Riguldi 'rund [ümmargune]' + *tuflar* 'kartul', vrd ka Danell 1951: 331 *ron*, *runnt*. Sama tähenduse leiab tüvel ka saksa murretest: *rund* von Kartoffeln = 'mit Schalen gekocht [koorega keedetud]' (Müller-Fraureuth 1914: 372).

Näiteks Püha kihelkonnast on kirja pandud *runn* nii tähenduses 'krunn' kui ka *runn* 'väike ese'.

runn järel, *runnakas on veel* [käiast järel] Pha

kooli õpetajal oli isel juused runni pandud; juuksed runnis Pha (EMSUKA)

Võiks oletada, et sõnaalguline konsonantühend on aidanud lahus hoida tähendusi, kuid Saaremaal ei ole selle järele vajadust olnud ja mõlemas tähenduses on kasutusel murdeomane konsonantühendita tüvi *runn(-)*.

Pean sõna *krunn* tõenäoliseks laenuallikaks eestirootsi murrete *runn-tüve*.

7. Kokkuvõtteks

Sõna *krunn* päritolu selgitamiseks analüüsisin kõigepealt soengunimetuse sünonüüme eesti murretes, et leida ühiseid nimetamisaluseid. Enamasti ei ole soengunimetus murretes sõna põhitähendus. Analüüsitud *krunni* sünonüümide puhul oli kaks põhilist rühma, soengu tähenduse kõrval oli põhitähenduseks 1) 'midagi ümarat ja väikest' või 2) 'lina-, kanepi- vms kimp, salk'. Nii on soengunimetuse puhul olnud lähtekohaks lõpptulemusena saadud kuju või juuksesalgu keerutamine nagu linasalgugi puhul.

Krunn soenguseadmisviisina ei ole eesti kultuuris Ilmar Mannineni järgi eriti vana, võib pärineda XIX sajandi lõpuosast. Nii on keeles uus laen koos uue nähtusega ootuspärane. Algasajal oli *krunn* Eestis sageli seotud peakatte kandmisega, mitte ei olnud mõeldud otse näitamiseks. Seepärast ei ole põhjust otsida laenamisel seost krooniga.

Sünonüümidest esitasin laenuetümolooogia sõnadele *nukk*, *null*, *nuul*, *nuut*, *tutt*. Laenuallikaks on olnud soomerootsi murded (*nukk*, *null*, *nuul*), rootsi ja ka saksa keel (*nuut*) ning baltisaksa murre (*tutt*). Vanema, skandinaavia laenuetümolooogia on *nuutra* tüvele esitanud Osmo Nikkilä (1988).

Sõna *krunn* on tõenäoliselt laenatud eestirootsi murretest, kuid laenuallikas ei ole krooni tähendusega, vaid soengu kujule viitav eestirootsi sõna *runn* 'ümmargune, ümar'. Sõnaalguline konsonantühend on tekkinud hüperkorrektsuse tagajärjel.

Juuksed võivad küll olla naisele krooniks, aga sõnadel *krunn* ja *kroon* eesti keeles etümoloogilist seost ei ole.

Kirjandus

Ariste, Paul 1933. Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles. (= Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXIX,3.) Tartu.

Betcke, Bruno 1924. Die Königsberger Mundart. Sammlung ostpreußisch-königsbergischer Ausdrücke. Königsberg: Gräfe & Unzer.

- Danell, Gideon 1951.** Ordbok över Nuckömålet. (= Skrifter utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 27.) Lund.
- DWB** = Das Deutsche Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm auf CD-ROM und im Internet. <http://germazope.uni-trier.de/Projekte/DWB> (01.02.2016).
- EES** = Iris Metsmägi, Meeli Sedrik, Sven-Erik Soosaar 2012. Eesti etümoloo-giasõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ety/>.
- EEW** = Julius Mägiste 1982–1983. Estnisches etymologisches Wörterbuch. I–XII. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- EKMS** = Andrus Saareste 1958–1963. Eesti keele mõisteline sõnaraamat. I–IV. Dictionnaire analogique de la langue estonienne. Avec un index pourvu des traductions en français. (= Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne nr. 3.) Stockholm: Vaba Eesti.
- EKSS** = Eesti keele seletav sõnaraamat. 1–6, 2009. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ 2., täiend. ja parand. tr. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (01.02.2016).
- EMS** = Eesti murrete sõnaraamat. I–V, 1994–2015. Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Eesti Keele Sihtasutus.
- EWD** = Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. I (A–L), 1993. 2. Auflage, durchgesehen und ergänzt von Wolfgang Pfeiffer. Berlin: Akademie Verlag.
- Freudenthal, A[xel] O[lof], H[erman] A[lbert] Vendell 1886.** Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna. (= Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland VII.) Helsingfors.
- Isberg, F[ridolf] 1970–1971.** Supplement till G. Danells Ordbok över Nuckömålet. (= Acta Academiae Regiae Gustavi Afolphi XLVII.) Uppsala.
- Juhkam, Evi 1993.** ULMA arhiivi külastamas. Besök på ULMA-arkivet. – Ronor 1, 7–11.
- Juhkam, Evi 1998.** Eesti-rootsi murdekontaktid. Magistritöö. Tallinna Pedagoogikaülikool, filoloogiateaduskond. Käsikiri.
- Juhkam, Evi 2000.** Eestirootsi tõlkelaenuid eesti murretes. – Inter dialectos nominaque. Pühendusteos Mari Mustale 11. novembril 2000. Koost. ja toim. Jüri Viikberg. (= Eesti Keele Instituudi toimetised 7.) Tallinn, 53–72.
- Kibbermann jt 2007** = Elisabeth Kibbermann, Salme Kirotar, Paula Koppel. Saksa-eesti sõnaraamat. Toim. ja täiend. Anne Arold, Mari Tarvas, Mari-Ann Palm. Valgus.

- Kluge, Friedrich 2002.** Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Bearbeitet von Elmar Seebold. 24., durchgesehene und erweiterte Aufl. Berlin–New York: de Gruyter.
- Kobolt, Erich 1990.** Die deutsche Sprache in Estland. Am Beispiel der Stadt Pernau. (= Schriften der baltischen historischen Kommission 2.) Lüneburg: Verlag Nordostdeutsches Kulturwerk.
- Koponen, Eino 1998.** Eteläviron murteen sanaston alkuperä. Itämerensuomalaista etymologiaa. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 230.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Manninen, Ilmari 1927.** Eesti rahvariiete ajalugu. (= Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III.) Tartu.
- Must, Mari 1987.** Kirderannikumurre. Häälikuline ja grammatiline ülevaade. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Must, Mari, Aili Univere 2002.** Põhjaeesti keskmurre. Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni. (= Eesti Keele Instituudi toimetised 10.) Tallinn.
- Müller-Fraureuth, Karl 1914.** Wörterbuch der obersächsischen und erzgebirgischen Mundarten. II, K–Z. Dresden: Verlag von Wilhelm Baensch.
- Nikkilä, Osmo 1988.** Zur Herkunft einiger ostseefinnischer Nomina auf *-ra*. – Ural-Altäische Jahrbücher. Neue Folge. Internationale Zeitschrift für uralische und altaische Forschung 8. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 14–17.
- OFSF** = Ordbok över Finlands svenska folkhäl. (A–OCH). Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, 1982–2007. <http://kaino.kotus.fi/fo/> (01.02.2016).
- RES** = Roots-eesti sõnaraamat. ~100 000 märksõna. Svensk-estnisk ordbok. ~100 000 uppslagsord. 2004. Koostanud / utarbetad av Mari Aidla, Signe Cousins, Maiu Elken, Madis Kanarbik, Kristina Mullamaa, Tiina Mullamaa, Marina Pertšjonok, Mai Praizner, Raimo Raag, Virve Raag, Juhan Tuldava. Valgus.
- Saagpakk, Paul F. 1992.** Eesti-inglise sõnaraamat. Estonian-English dictionary. Tallinn: Koolibri.
- SAOB** = Svenska Akademiens ordbok. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (01.02.2016).
- Schiller, Karl, August Lübben 1875–1881.** Mittelniederdeutsches Wörterbuch. I–VI. Bremen: J. Kührtmann. <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~cd2/drw/s/Sa-schm.htm#Schiller-Lubben> (01.02.2016).
- SMS** = Suomen murteiden sanakirja. 1985–2008. (= Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36.) Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Valtion painatuskeskus, Edita, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://kaino.kotus.fi/sms/> (01.02.2016).

- Soosaar, Sven-Erik 2012.** About a fashion-related Estonian-Swedish loanword *krunn*. – Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. The Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics 3–1, 195–202.
- SSA** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1–3, 1992–2000. Toim. Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.) Helsinki.
- SSOB** = Stora svenska ordboken. 1996. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Stockholm: Norstedts.
- Tauli, Valter 1956.** Phonological tendencies in Estonian. (= Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser 36, 1.) København.
- Tiberg, Nils s. a.** Estlandssvensk kortordbok. Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, Institutet för språk- och folkminnen.
- Tiro, Sulbi 1992** = Soengukunsti ajalugu. Koost. T. Tiro, M. Sulbi. Tallinn: Eesti Õppekirjanduse keskus.
- Vaigur, Enn 1936.** Potilill ja karusammal. Rahvatükk 4 vaatuses. Tallinn: Eesti Haridusliit.
- Veldi, Enn 2002.** Eesti-inglise sõnaraamat. Estonian-English dictionary. Tallinn: Koolibri.
- Vendell, Herman 1904–1907.** Ordbok över de östsvenska dialekterna. (= Skrifter utgivna af Svenska litteratursällskapet i Finland LXIV, LXXI, LXXV, LXXIX.) Helsingfors.
- VES** = Vene-eesti sõnaraamat. Русско-эстонский словарь. II (П–Я), 2000. Teine, parandatud trükk. Второе, исправленное издание. Vastutavad toimetajad Rein Kull, Helle Leemets, Tiiu Ereht, Asta Õim. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- VMS** = Väike murdesõnastik. I–II (1982–1989) Toim. Valdek Pall. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus. <http://portaal.eki.ee/dict/vms> (01.02.2016).
- Wessman, V[ilhelm] E[liel] V[ictorinus] 1925–1932.** Samling av ord ur östsvenska folkmål. (= Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 178: 1–2, 215: 1–2.) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, Mercator.
- Wessman, V[ilhelm] E[liel] V[ictorinus] 1939.** Bidrag till kännedomen om finlandssvenska folkmål. Tillägg till H. Vendells och V. E. V. Wessmans ordböcker. – Folkmålstudier. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi i Helsingfors. Helsingfors, 1–119.
- Wessman, V[ilhelm] E[liel] V[ictorinus] 1954.** Bidrag till kännedomen om finlandssvenska folkmål. Tillägg II till H. Vendells och V. E. V. Wessmans

ordböcker. – Folkmålstudier. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi i Helsingfors. Helsingfors, 1–216.

Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 (1893). Eesti-saksa sõnaraamat. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.

Õim, Asta 1991. Sünonüümisõnastik. Tallinn. <http://portaal.eki.ee/dict/synonyymid> (01.02.2016).

ÕS 1960 = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toim. E. Nurm, E. Raiet, M. Kindlam. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Toim. R. Kull, E. Raiet. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus. <http://portaal.eki.ee/dict/qs76>.

ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Koost. Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik, Tiiu Erelt. Toim. Tiiu Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ÕS 2006 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 2006. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Toim. Tiiu Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://portaal.eki.ee/dict/qs2006/>.

ÕS 2013 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 2013. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Toim. Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://portaal.eki.ee/dict/qs/>.

Sõnavarakogud

EMSUKA = Eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiiv Tallinnas Eesti Keele Instituudis.

Hair, the crown of a woman's pride

Krunn

MEELI SEDRIK

The article addresses the origin of the word *krunn* 'hair bun' and its synonyms in Estonian dialects.

Previously, an Estonian-Swedish loan etymology has been suggested for *krunn*, < *krùn*, which implies that an irregular phonological change took place in the borrowing. This explanation was suspect due to the meaning correspondence between the source language and the target language. In the past, hair buns were typically covered by headwear, so it is not likely that there would have been reason to give them a name motivated by the comparison to a crown.

In order to find a possible single basis for the naming of this hair style, I identified the synonyms of *krunn* in Estonian dialects. Among the synonyms analyzed, two groups stand out, wherein the primary meaning (in addition to denoting the hair style) was 1) something small and round or 2) a bunch/bundle of flax, hemp, or similar. Loan etymologies are presented for the synonyms *nukk*, *null*, *nuul* (Finnish-Swedish loans), *nuut* (from Swedish and German) and *tutt* (a Baltic German loan).

Krunn could be an Estonian-Swedish loan, the source being the stem *runn*, meaning 'round' (of objects). The word-initial consonant cluster has emerged as a result of hypercorrection.

Keywords: etymology, Estonian language, Estonian dialects, Swedish loanwords, Estonian-Swedish loanwords, Finnish-Swedish loanwords, German loanwords, Baltic German loanwords

Meeli Sedrik
eesti keele ajaloo, murrete ja soome-ugri keelte osakond
Eesti Keele Instituut
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn
meelisedrik@hotmail.ee